

Studiul Religiei în școlile publice din statele membre ale Uniunii Europene¹

Introducere

Credincioșii români, în special creștinii ortodocși din România, sunt supuși în ultimii ani unei presiuni din ce în ce mai accentuate pentru *a se obișnui* mai întâi, *a accepta* apoi și *a-și însuși* în cele din urmă ideea că *Religia* nu-și are locul între disciplinele din trunchiul comun al educației din țara noastră. Sondaje de opinie comandate ideologic, diferite grupuri de reflecție, fundații sau ONG-uri, care militează pentru eliminarea religiei din școlile publice de stat din România, încearcă să convingă opinia publică de faptul că, odată cu democratizarea societății românești, încrederea în Biserică scade, iar importanța religiei în viața românilor se diminuează și ea pe zi ce trece.

Or, ceea ce deranjează, de fapt, este prezența religiei – sau, mai bine spus, a Bisericii - în spațiul public, dat fiind că școala nu este altceva decât o oglindă a societății. Și așa cum îi stă bine oricărei secularizări de tip balcanic, tendința de opunere față de predarea *Religiei* în școli este alimentată și de idei cum că aceasta ar fi contrară progresului, societății democratice și tendințelor europene actuale. În consecință, Biserica Ortodoxă Română, care luptă pentru menținerea *Religiei* în învățământul de stat, este considerată ca retrogradă sau opunându-se unei societăți a cunoașterii promovată astăzi, cu insistență, în arealul european. Bineînțeles, lucrurile nu sunt noi, discursul celor care se opun predării *Religiei* în școli putându-se regăsi și în alte epoci, în diferite părți ale Europei.

---

¹ Publicat în revista *Studii Teologice*, nr. 1/2012, p. 229-252.

De aceea, scopul acestei prezentări concise este să arate, luând exemplul Uniunii Europene, mult trâmbițat de cei ce se împotrivesc predării *Religiei* în școlile românești, că România nu constituie nici pe departe o excepție în cadrul UE, așa cum lasă să se înțeleagă, de cele mai multe ori, discursul lor polemic. *În întreaga Europă, Studiul Religiei (SR)² este prezent, într-o formă sau alta, în școlile publice finanțate de Stat.*

Pentru început, poate că este bine de precizat unde anume se situează educația în cadrul politicilor comune europene, adică să se înțeleagă cine are competențe în a decide organizarea și conținutul învățământului într-un stat membru al Uniunii Europene.

În ceea ce privește dreptul primar european, **Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE)**, așa cum a fost modificat prin Tratatul de la Lisabona, din 2007, precizează că Uniunea Europeană desfășoară **doar o politică de sprijin, complementară politicii naționale a fiecărui stat membru** (vezi art. 6 TFUE). Prin urmare, *educația nu face parte din domeniile în care Uniunea are o competență exclusivă* (vezi art. 3 TFUE), și *nici* din domeniile în care Uniunea și statele membre au *competențe partajate* (vezi art. 4 TFUE).

Potrivit articolului 165, alineatul (1) TFUE, „*Uniunea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate, prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii acestora, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul învățământului și de organizarea sistemului educațional, precum și diversitatea lor culturală și lingvistică*”³.

Deci, **competența exclusivă a statelor membre de a stabili conținutul și organizarea sistemelor naționale de educație** nu este pusă deocamdată în discuție din perspectiva dreptului primar al Uniunii.

---

² Am ales, după multe ezitări, să folosim *Studiul Religiei* (prescurtat *SR*) pentru a desemna disciplina numită de unii *Educație Religioasă*, de alții *Învățământ Religios*, *Religie* sau *Educație despre Religii* etc.

³ *Articolul 165 TFUE* (fostul articol 149 TCE înainte de Tratatul de la Lisabona) a fost introdus prin Tratatul de la Maastricht în 1992.

Cât privește actele europene de drept secundar, se aude de multe ori în mass-media că Uniunea Europeană a hotărât cutare sau cutare măsură, pe care românii trebuie musai s-o aplice (mai ales atunci când există un anumit interes!). Or, trebuie reamintit că, la nivelul dreptului secundar european, se face diferențiere netă între *regulament*, *directivă*, *decizie* și *recomandare* sau *aviz*⁴. Iar actele de drept secundar, prin care Uniunea își poate exercita competența de sprijin în domeniul educației, sunt „**acțiunile de încurajare**” și „**recomandările**” (vezi art. 165 alineatul (4) TFUE)⁵. Așa cum rezultă și din denumirea lor, **aceste acte nu sunt obligatorii**. Potrivit **articolului 288 TFUE**, care reglementează actele de drept secundar ale Uniunii, obligatorii sunt doar regulamentele, directivele și deciziile; însă Uniunea *nu are competența* să adopte astfel de acte obligatorii în domeniul educației. Bineînțeles, recomandările și programele europene pot susține și indica o direcție spre care se dorește orientarea învățământului în Europa, însă, deocamdată, în ceea ce privește prezența *Studiului Religiei* în școlile publice, aceasta este o problemă ce *ține de suveranitatea națională a fiecărui stat* membru UE.

Ar fi interesant de amintit aici și poziția **Consiliului European**, chiar dacă nu este o instituție a Uniunii Europene, care a manifestat un interes crescând pentru domeniul educației, mai ales în ultimul deceniu. Preocuparea centrală a CoE a fost asigurarea unei educații multiculturale pentru tinerii europeni, formare care să stimuleze dezvoltarea abilităților de acceptare și de inițiere a unui dialog constructiv cu cetățenii aparținând diferitelor tradiții culturale sau religioase prezente în Europa. Inițial, agenda CoE a exclus abordarea diversității religioase în acest context, în principal având în vedere multitudinea de reglementări ce definesc relația dintre Stat

---

⁴ *Articolul 288 TFUE*: „Pentru exercitarea competențelor Uniunii, instituțiile adoptă regulamente, directive, decizii, recomandări și avize. **Regulamentul** are aplicabilitate generală. Acesta este obligatoriu în toate elementele sale și se aplică direct în fiecare stat membru. **Directiva** este obligatorie pentru fiecare stat membru destinat cu privire la rezultatul care trebuie atins, lăsând autorităților naționale competența în ceea ce privește forma și mijloacele. **Decizia** este obligatorie în toate elementele sale. În cazul în care se indică destinatarii, decizia este obligatorie numai pentru aceștia. **Recomandările și avizele** nu sunt obligatorii”.

⁵ Art. 165 alineatul (4) TFUE precizează: „Pentru a contribui la realizarea obiectivelor menționate de prezentul articol: Parlamentul European și Consiliul adoptă **acțiuni de încurajare**, cu excepția oricărei armonizări a actelor cu putere de lege și a normelor administrative ale statelor membre, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară și după consultarea *Comitetului Economic și Social și a Comitetului Regiunilor; Consiliul adoptă **recomandări**, la propunerea Comisiei*”.

și culte în țările europene. Atentatele teroriste din ultimul deceniu au dus, însă, la o reconsiderare a locului religiei în spațiul public și au stimulat inițierea de către CoE a unui lung șir de dezbateri pe această temă. Cel mai însemnat document ce a rezultat în urma acestor întâlniri – *Carta Albă a Dialogului Intercultural* – conține o secțiune asupra „Dimensiunii religioase a dialogului intercultural”. Fără a-i desconsidera valoarea, trebuie amintit că această abordare a fenomenului religios ca „fapt cultural” nu a întârziat să atragă și critici, care văd în ea o înțelegere evident incompletă (și deci defectuoasă) a rolului și locului credinței religioase în viața cetățenilor și a societății europene. Cert este că, în domeniul educației religioase, această perspectivă a generat o serie de **recomandări** ale CoE⁶ către guvernele naționale, în vederea asigurării introducerii Studiului Religiei în cadrul trunchiului comun pentru învățământul primar și secundar⁷. Trebuie menționat, însă, că în viziunea CoE, este vizată evitarea pe cât cu putință a unei abordări confesionale a disciplinei, optându-se în schimb pentru o prezentare echidistantă a marilor tradiții religioase ale lumii, mai ales a celor reprezentate în regiunea respectivă.

Nu mai puțin important, ultimii zece ani au adus și o creștere considerabilă a numărului de cazuri în legătură cu libertatea religioasă judecate de către **Curtea Europeană a Drepturilor Omului**. Unele dintre ele au fost legate și de prezența simbolurilor ori a educației religioase în școlile europene. Insistând asupra necesității protejării libertății religioase a copiilor și părinților (adică posibilitatea obținerii unei scutiri de la ora de Religie), Curtea a apreciat până acum că reglementările legislative în acest domeniu trebuie să rămână la aprecierea fiecărui guvern național în parte⁸.

---

⁶ Ex: Rec. nr. 1720/2005; Rec. nr. 1804/2007.

⁷ Potrivit articolului 15 din Statutul Consiliului Europei, Comitetul de Miniștri al CoE (organismul decizional al CoE) poate încheia convenții sau acorduri (care au caracter obligatoriu) (a se vedea articolul 15 a), sau poate formula recomandări către statele membre ale Consiliului Europei. Recomandările nu au în principiu caracter obligatoriu, dar există o procedură de monitorizare a măsurilor adoptate de statele membre ca urmare a recomandărilor respective (a se vedea articolul 15 b). Se poate așadar crea o anumită presiune politică în vederea respectării recomandărilor Comitetului de Miniștri.

⁸ Cf. *Living together. Combining diversity and freedom in 21st century Europe. Report of the Group of Eminent Persons of the Council of Europe* (Strasbourg: Council of Europe, 2011).

Studiul Religiei în Europa – expresie a unității în diversitate

Dimensiunea națională a prezenței religiei în școli face ca panorama europeană a chestiunii în cauză să fie una diversă, cu rădăcini adânci în spiritualitatea, cultura și istoria fiecărei țări. Cititorul va putea sesiza diferențele majore care există, atât în privința statutului, cât și a organizării și abordării Studiului Religiei în școlile europene. Astfel, Studiul Religiei poate avea caracter obligatoriu pentru toți elevii, chiar fără posibilitate de scutire, cum se întâmplă în Suedia, sau poate fi disciplină opțională, pe care elevii o pot alege la anumite niveluri de studiu (Slovenia). Există, de asemenea, și cazul (singular) al Franței unde Studiul Religiei nu există ca disciplină de sine stătătoare, elemente ale acestei discipline fiind incluse, însă, în cadrul programelor analitice ale altor obiecte de studiu. La fel, organizarea Studiului Religiei în școlile publice poate fi responsabilitatea exclusivă a Statului (Suedia ori Grecia), subiectul unei cooperări apropiate între Stat și culte (Germania, Austria) sau doar în sarcina cultelor (Ungaria); totuși, chiar și în acest din urmă caz, Statul asigură finanțarea necesară. Nu mai puțin important, abordarea disciplinei poate varia între una puternic secularizată, care-și propune, în mod strict, oferirea de informație obiectivă asupra diferitelor credințe religioase (ori filosofice) ale lumii (Estonia, Danemarca), și una evident confesională, care are ca scop inițierea (sau asistarea) elevilor în a deveni membri responsabili ai unei anumite confesiuni, alocând, deci, foarte puțin spațiu cunoașterii altor confesiuni sau religii (Cipru, Malta).

Pe de altă parte, analiza peisajului Studiului Religiei în țările Uniunii Europene scoate la iveală și o serie de tendințe comune, determinate de provocarea comună a secularizării și pluralismului cultural și religios în continuă creștere. Astfel, cel puțin la nivel de discurs oficial, se poate observa o evoluție în privința *motivării* prezenței Studiului Religiei în școlile publice, dinspre conștiința necesității educării religioase a copilului, înspre rațiuni mai pragmatice, precum combaterea fanatismului religios ori cultivarea abilității de înțelegere, de către elevi, a patrimoniului istoric și cultural al țării. Evoluția din Franța este, și în acest caz, relevantă, dar ea reprezintă doar

expresia maximă a unei stări de fapt comune, în mai mică sau mai mare măsură, multor state europene (Olanda, Regatul Unit, Țările Scandinave). Se observă, de asemenea, o evoluție dinspre afirmarea *dreptului cultelor* de a oferi Studiul Religiei în școlile publice, către sublinierea *dreptului copilului* de a primi educație religioasă, în contextul mai larg al menirii unui sistem educativ eficient.

Modificarea motivării are ca prim efect *secularizarea internă a programei analitice* și apropierea de modelul „științelor religioase”, care presupune un mod „obiectiv” de predare a *Religiei*. *Scopul* Studiului Religiei, în acest caz, încetează a fi cultivarea angajamentului față de o anumită credință religioasă, care este înlocuită cu dezvoltarea toleranței religioase și culturale, precum și a abilității de analiză critică a diferitelor sisteme religioase și filosofice cu care elevul intră în contact. În contextul acestei transformări este chestionată adesea măsura (sau chiar posibilitatea) în care Studiul Religiei poate fi făcut în mod absolut „obiectiv”. Se invocă, în cadrul acestei discuții, faptul că o tradiție religioasă nu se rezumă la suma unui set de doctrine și ritualuri, cărora li se poate adăuga un patrimoniu cultural, mai mult sau mai puțin impresionant, ci este în primul rând o realitate vie, care animează și motivează milioane de oameni din întreaga lume. În plus, există îndoieli serioase că o astfel de abordare „obiectivă” ar fi foarte eficientă în cultivarea unei atitudini tolerante și respectuoase față de diversitatea religioasă, culturală, sau etnică. În fine, e puțin probabil ca expunerea în stil pur academic a doctrinelor, istoriei ori ritualurilor religioase ar corespunde așteptărilor elevilor (mai ales a celor din clasele primare), mult mai atrași, de obicei, de o abordare mai vie și mai dinamică, relevantă pentru problemele și întrebările lor personale.

Se poate desprinde, așadar, concluzia că varianta de mijloc ar fi și cea mai înțeleaptă, aceasta însemnând axarea pe cunoașterea temeinică a propriei credințe, cu loc suficient pentru o cunoaștere elementară (concisă, dar corectă) a celorlalte confesiuni și religii. Aceasta este, de altfel, abordarea cea mai populară a Studiului Religiei în statele Uniunii Europene.

Un alt punct comun dezbaterilor asupra Studiului Religiei în majoritatea țărilor Uniunii îl reprezintă necesitatea îmbunătățirii pregătirii profesionale a cadrelor didactice, un răspuns indispensabil în fața unor evoluții sociale care nu pot fi tăgăduite. Acest aspect, alături de statutul legal al profesorilor de Religie, este tratat în cadrul discuției asupra fiecărei țări în parte, punând în evidență varietatea situațiilor întâlnite.

Nu mai puțin adevărat, criticile îndreptate împotriva Studiului Religiei în școlile publice sunt și ele comune mai multor țări. De obicei, însă, acestea nu vin de la persoane implicate activ în sistemele de învățământ, ci din partea unor grupuri minoritare, iar evoluția pare a fi, mai degrabă în direcția opusă celei revendicate de acestea, adică în direcția apariției ori consolidării locului Studiului Religiei în cadrul curriculumurilor școlare. (vezi evoluția din Franța, respectiv cazul Danemarcei).

Prezentarea realizată în paginile următoare este una foarte concisă, fără niciun fel de pretenție de exhaustivitate, cu intenția de a oferi doar câteva jaloane despre prezența *Religiei* în sistemul de educație publică din țările Uniunii Europene. Pentru cei ce doresc să aprofundeze subiectul, la sfârșit există o bibliografie selectivă, cuprinzând titlurile cele mai relevante care pot facilita, la rândul lor, accesul la materiale despre fiecare țară în parte.

Pentru o mai ușoară situație, a fost realizată și o **infogramă**, care prezintă diversitatea situațiilor întâlnite în cadrul Uniunii Europene. Cititorul trebuie să aibă însă în vedere că limitarea la această hartă comportă riscuri reale de înțelegere parțială a situației, în principal din cauza sensului multiplu al termenilor. De exemplu „SR confesional” se poate referi la conținutul confesional al programei analitice, la organizarea confesională de către culte sau la amândouă. În mod similar „SR opțional” se poate referi la statutul de disciplină facultativă, dar și la situații în care elevii *trebuie să aleagă* între SR și o altă disciplină (ex: *Morală* etc.), după cum „SR obligatoriu” poate implica sau nu dreptul obținerii unei scutiri. Aceste variații trebuie avute în vedere și în eventuala comparare a acestei hărți cu altele întocmite pe teme similare ori adiacente.

Austria

Constituția austriacă garantează deopotrivă libertatea *față de* religie și libertatea *de* religie. Dacă primul aspect apără dreptul cetățeanului de a adopta sau nu o credință religioasă, cel de-al doilea obligă Statul să asigure condițiile desfășurării activităților de natură religioasă și să permită exprimarea în mod public a credinței. În practică, acest principiu se concretizează în relația de cooperare dintre Stat și culte, în diferite domenii, inclusiv în organizarea Studiului Religiei (SR) în cadrul școlilor publice. Cu alte cuvinte, Statul asigură condițiile formale necesare organizării SR (spațiul necesar, tipărirea manualelor, plata profesorilor), în vreme ce stabilirea programei analitice, editarea manualelor ori numirea profesorilor sunt responsabilitatea exclusivă a cultelor.

Potrivit unei legi federale ce datează încă din 1949, *Educația Religioasă* este disciplină obligatorie, făcând parte din trunchiul comun pentru învățământul primar (6-10 ani), secundar (10-14 ani) și vocațional (14-19 ani).

În organizarea SR în școli, Statul cooperează cu cele 14 culte recunoscute oficial. În mod normal, se predau două ore de *Educație Religioasă* săptămânal. Dacă grupul de elevi este mai mic de zece, se predă numai o oră. Pentru organizarea acestor ore este nevoie ca măcar trei elevi să aparțină aceluiași cult religios. Este de asemenea necesar ca profesorul să fie adept al aceleiași credințe.

Părinții sau elevul însuși, dacă are peste 14 ani, au dreptul de a cere scutire de la orele de *Educație Religioasă*. În unele dintre cele nouă landuri, acestora li se oferă alternativa unui curs de *Etică*.

Profesorii de *Educație Religioasă* pentru ciclul primar, ca și pentru primii doi ani de învățământ secundar, sunt fie absolvenți ai unor Academii de Educație Religioasă, fie absolvenți de școli pedagogice, care urmează și un curs de specializare în acest domeniu. Pentru a preda la nivelurile superioare, profesorii trebuie să fi absolvit studii masterale în teologie sau într-un alt domeniu, dar având ca a doua specializare *Educația Religioasă*. Odată angajați, ei au aceleași obligații și drepturi ca

oricare alt profesor, însă evaluarea calității muncii lor se face de către reprezentanți ai cultului care i-a desemnat să predea.

Belgia

SR face parte din trunchiul comun în toate școlile belgiene, atât în ciclul primar (5-11 ani), cât și în cel secundar (12-18 ani), programele școlare alocând două ore pe săptămână acestei discipline. Excepție face ciclul primar, în școlile catolice din Flandra (jumătatea de nord a țării), unde sunt prevăzute trei ore săptămânal.

Dacă până în 1959 numai SR romano-catolice era oferit elevilor belgieni, Legea Educației promulgată în acel an a introdus posibilitatea alegerii unei alte confesiuni. Astăzi se predau ore de *Religie* catolică, protestantă, ortodoxă, anglicană, iudaică și musulmană. Există însă și posibilitatea obținerii unei scutiri de la ora de Religie, caz în care elevii trebuie să urmeze un curs de *Educație Morală*.

Comunitățile religioase sunt singurele responsabile de stabilirea programei analitice pentru orele de *Religie*, precum și de editarea manualelor școlare. În practică, manualele sunt folosite numai în ciclul primar. Pentru învățământul secundar, profesorii își alcătuiesc singuri cursurile, respectând programa stabilită, și luând în considerare specificul local.

Profesorii de *Religie* sunt angajați și plătiți de Stat, dar desemnați și evaluați de comunitățile religioase. Pregătirea profesională a unui profesor determină nivelul la care poate să predea, precum și remunerația primită. Până în anul 2003, învățătorii erau cei care predau *Religia* în ciclul primar, în vreme ce predarea în ciclul secundar presupunea absolvirea studiilor universitare (5 ani). Din 2003, însă, studiile universitare sunt obligatorii pentru toate nivelurile. În vederea angajării, absolventul trebuie să obțină o autorizație din partea cultului de care aparține.

Bulgaria

Istoria recentă a prezenței SR în școlile bulgare stă sub semnul celor peste 50 de ani de propagandă anti-religioasă a regimului dictatorial comunist instalat în 1946. Chiar după schimbările politice din 1989, a mai fost nevoie de aproape un deceniu pentru reintroducerea SR în programa școlară.

În 1997, au fost introduse ore de *Religie* pentru ciclul primar (7-11 ani), iar în anul următor acestea au fost extinse și la clasele secundare (12-16 ani). Abia în 2003, SR a revenit și în gimnaziile (17-21 ani), printr-o decizie a Ministrului Educației.

În prezent, *Religia* este obiect opțional și se predă câte o oră pe săptămână, însă există o slabă participare la acest curs. Programa este axată pe cunoașterea învățaturii Bisericii Ortodoxe, existând însă și capitole asupra celorlalte confesiuni creștine, precum și a credințelor necreștine. Un loc aparte îl ocupă religia musulmană, dat fiind că aproximativ 12% din populația țării aderă la această credință.

Profesorii de *Religie* sunt absolvenți ai celor patru Facultăți de Teologie din țară, unde urmează și cursuri de pedagogie. La clasele primare, ora de *Religie* poate fi predată și de către profesorii de *Istorie*, *Limba Bulgară* ori *Filosofie*, care au urmat un curs de specializare organizat în cadrul aceluiași Facultăți de Teologie. În condițiile în care numărul de profesori calificați este încă inferior necesităților, preoții pot, de asemenea, să predea *Religia* în școli.

În anul 2008 a început o amplă dezbatere asupra posibilității introducerii *Religiei* în trunchiul comun pentru învățământul primar și secundar. Ministerul Educației s-a pronunțat în favoarea unei abordări non-confesionale, care să ofere elevilor informații despre istoria religiilor lumii și principalele valori promovate de acestea. De cealaltă parte, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, precum și minoritatea musulmană au optat pentru o abordare confesională, care să ofere fiecărui cult recunoscut de către Statul bulgar posibilitatea elaborării propriei programe analitice.

Cehia

Republica Cehă este probabil țara în care anii de propagandă antireligioasă au avut cel mai durabil efect, în sensul că, astăzi, peste 60% dintre cetățeni se declară ca neîmbrățișând nicio credință religioasă. Această tendință este evidentă și în organizarea SR în școlile de stat.

Potrivit Legii Educației în vigoare, în toate școlile de stat, ora de *Religie* este obiect opțional, pentru care elevii nu primesc note ori calificative. La fiecare început de an școlar, directorul școlii este dator să informeze pe părinții elevilor de posibilitatea oferirii SR ca disciplină de studiu. Dacă se depun cel puțin șapte cereri, școala va pune la dispoziție spațiul necesar, iar una dintre comunitățile religioase recunoscute legal de către Stat (21 la număr) va răspunde de întocmirea programei analitice, de editarea manualului, precum și de numirea unui profesor. În practică, acest mecanism de decizie atât de descentralizat face ca organizarea SR (sau lipsa acestuia) să rămână la latitudinea directorilor, care, de obicei, nu sunt foarte favorabili. În consecință, puțin peste 5% dintre elevii din ciclul primar (6-15 ani) și aproximativ 1% dintre cei din cel secundar iau parte la ore de *Religie* în școlile cehe.

Excepție fac cele aproximativ 90 de școli romano-catolice, care se bucură de un bun prestigiu în rândul populației, dată fiind calitatea superioară a educației oferite. Aici SR este obligatoriu pentru toți elevii, aceștia putând însă opta pentru un curs de *Etică*.

Prezența orei de *Religie* în cadrul școlilor din Cehia este limitată și de numărul mic de profesori disponibili, precum și de slaba pregătire profesională a acestora. Cerințele legale pentru orice profesor de *Religie* prevăd absolvirea de studii teologice la nivel universitar. În practică, însă, cei mai mulți dintre profesori sunt absolvenți ai altor facultăți (sau doar ai unei școli secundare) și ai unui scurt curs de Catehetică (un an). Foarte rar se întâmplă ca un profesor de *Religie* să aibă o catedră întreagă la o singură școală. Mult mai des, acesta trebuie să se împartă între mai multe școli sau să predea *Religia* în plus față de obiectul ce constituie prima sa specializare. Numirea

profesorilor se face de către culte, iar salarizarea este în sarcina școlilor. Sumele oferite sunt, însă, inferioare salariilor profesorilor pentru celelalte discipline, în pofida eforturilor cultelor de a le suplimenta. În consecință, perspectiva predării *Religiei* nu este foarte atrăgătoare pentru tinerii absolvenți ai Facultăților de Teologie.

Cipru

Legătura puternică dintre Cipru și Grecia este resimțită puternic și în aria SR oferit în școlile publice.

Programele analitice, precum și majoritatea manualelor de *Religie* sunt importate din Grecia, iar profesorii sunt pregătiți la Atena și Tesalonic, dat fiind că insula nu are propria Facultate de Teologie.

Ca și în Grecia, SR în școli este obiect obligatoriu, posibilitatea scutirii fiind oferită numai elevilor neortodocși, cărora nu li se oferă nicio altă disciplină de studiu în schimb. Din clasa I-a până în clasa a XII-a, elevilor ciprioți li se predau câte două ore de *Religie* săptămânal.

Ora de *Religie* este foarte apreciată atât de către elevi, cât și de către părinți iar legitimitatea locului ei în cadrul programei școlare nu a fost contestată până în prezent.

Danemarca

Deși Biserica Evanghelică Luterană a încetat să fie Biserică de stat încă din 1849, cooperarea dintre aceasta și Statul danez este încă foarte strânsă, inclusiv în organizarea SR în școlile publice. Până în anul 2003, studiul creștinismului era chiar prevăzut în Constituție, ca parte integrantă a culturii naționale daneze.

Astăzi SR continuă să fie disciplină obligatorie pentru toate nivelurile de studiu pre-universitar. În așa-numitele “școli populare” (7-16 ani) disciplina *Studii creștine* se predă o oră pe săptămână. SR continuă și în gimnaziu (16-19 ani), având

statut obligatoriu în anul II, și opțional în anul III. În toate cazurile, părinții pot cere scutirea elevilor de la acest curs, iar după împlinirea vârstei de 15 ani decizia aparține acestora din urmă. Nu se oferă nicio disciplină alternativă, însă cazurile de uzitare a acestui drept sunt foarte rare (sub 1%), și sunt înregistrate, de obicei, în rândul minorității islamice, care are dreptul să-și organizeze SR în propriile școli private (finanțate de Stat).

Abordarea trebuie să fie non-confesională, scopul fiind informarea elevilor asupra credinței creștine, precum și a altor credințe religioase și filosofice. Creștinismul, în forma lui luterană, ocupă totuși mare parte din curriculum, care se stabilește la nivel național.

În "școlile populare", orele de *Studii creștine* sunt cel mai adesea predate de profesorii de limba daneză, absolvenți de școli pedagogice, care au optat și pentru modulul *Creștinism/Filosofie*, în toți cei patru ani de studiu (în anul I, modulul are statut obligatoriu). Profesorii de gimnaziu sunt fie absolvenți ai unui Institut de Studii Religioase, fie ai unei Facultăți de Teologie. Dată fiind abordarea non-confesională, convingerile religioase ori filosofice ale profesorilor de *Studii creștine* nu sunt relevante la angajare.

Deși există voci care pun sub semnul îndoielii legitimitatea statutului obligatoriu al SR în școlile publice, acestea aparțin unei minorități, evoluțiile recente părând a fi îndreptate în direcția opusă. Astfel, dacă, până în anul 2007, elevii nu aveau de susținut examen la această disciplină, acum cunoștințele acumulate sunt testate în mod formal.

Estonia

Locul SR în școlile publice estoniene a reprezentat subiectul primului referendum național de după proclamarea independenței de stat, în 1918. Astfel, SR, organizat non-confesional, devenea obiect opțional pentru ciclul primar (7-16 ani) și

gimnazial (16-19 ani). Marea majoritate a elevilor opta pentru participarea la acest curs.

Lucrurile s-au schimbat radical în cei 50 de ani de ocupației sovietică, timp în care SR a fost eliminat complet din școli, revenind abia la începutul anilor 1990.

Astăzi, disciplina *Religie* este opțională pentru toate nivelurile de studiu pre-universitar, școlile fiind obligate să organizeze predarea ei, dacă minim 15 cereri în acest sens sunt înregistrate din partea părinților sau a elevilor care au împlinit 15 ani.

În practică, însă, moștenirea anilor de dictatură ateist-comunistă (aproape trei sferturi din populație se declară ca neapartenând niciunui cult religios), reglementările legislative incomplete, precum și lipsa de cadre didactice calificate fac ca organizarea SR în școli să fie încă foarte dificil. Doar 1-2% dintre elevi iau parte la ore de *Religie*, decizia organizării acestora aparținând adesea directorului fiecărei școli.

Potrivit legii, tot școala este responsabilă și de întocmirea programelor analitice (reglementare valabilă pentru toate obiectele opționale). În ultimii ani, o Comisie pentru Educația Religioasă, care reunește reprezentanți ai cultelor (Biserica Evanghelică Luterană și Biserica Ortodoxă), ai profesorilor și ai Ministerului Educației, a lucrat la elaborarea unei programe naționale, precum și a unui set de manuale școlare. Totuși, mai este cale lungă până la implementarea acestor măsuri.

Abordarea este în continuare non-confesională, insistându-se asupra impactului social și cultural al religiei. Elevilor le sunt oferite informații despre marile religii necreștine sau alte concepții filosofice, însă învățătura de credință creștină ocupă un loc central în cadrul programei. Legea Educației menționează și faptul că SR oferit în școli nu trebuie confundat cu prozelitismul.

Cei mai mulți dintre profesorii de Religie din Estonia sunt absolvenți ai Institutului Teologic al Bisericii Evanghelice-Luterane sau ai Facultății de Teologie din cadrul Universității din Tartu.

În anul 2006, o propunere ce viza transformarea studiului religiei în disciplină obligatorie pentru clasele VII-IX a fost respinsă de Parlament, însă dezbateră continuă și astăzi.

Finlanda

Majoritatea cetățenilor (aprox. 85%) sunt membri ai Bisericii Lutherane Finlandeze, care, deși nu mai este Biserică de Stat, cultivă încă o strânsă relație de cooperare cu autoritățile publice și joacă un rol însemnat în cadrul societății finlandeze.

În consecință, SR este disciplină de studiu obligatorie în toate școlile publice, din clasa I-a până în clasa a XII-a. Legea Libertății Religioase, adoptată în 2003, prevede predarea unei ore de *Religie* săptămânal, ținându-se cont de apartenența religioasă a elevilor. În consecință, majoritatea orelor de *Religie* oferă educație religioasă luterană, dar toate celelalte 10 culte recunoscute oficial de către Stat au dreptul să organizeze această activitate, la cererea a minim trei elevi din același an. Există, așadar, 11 programe analitice diferite pentru disciplina SR, care este obligatorie pentru elevul a cărui credință religioasă se regăsește în curriculum oferit. Alternativa studierii unei discipline laice - *Etică seculară* - este disponibilă numai elevilor care nu aparțin niciunui cult sau ai căror cult nu organizează SR în școala lor.

Scopul SR este de a-i familiariza pe elevi cu elementele fundamentale ale propriei credințe religioase, de a le oferi o introducere în studiul celorlalte mari religii ale lumii, precum și de a-i ajuta să înțeleagă dimensiunea istorică, culturală ori morală a fenomenului religios. Toate aceste obiective imediate urmăresc asistarea tinerilor în articularea propriilor concepții de viață.

Programele analitice sunt stabilite de către un Consiliu Național al Educației, care cuprinde reprezentanți ai Ministerului Educației și ai cultelor recunoscute de Stat. Se lasă totuși loc considerabil pentru adaptări la specificul și exigențele fiecărei

regiuni sau chiar ale fiecărei școli. Școlile pot să aleagă unul dintre manualele oferite de editurile private, care le alcătuiesc pe structura programelor aprobate de Consiliu.

În clasele I-VI, SR este predat, precum toate celelalte discipline, de învățători. Profesorii de *Religie* pentru clasele superioare sunt absolvenți de studii teologice universitare, cu specializare în pedagogie. Profesorii sunt desemnați de către cultele religioase și angajați și plătiți de către Stat.

Cu zece ani în urmă, a existat propunerea reorganizării SR pe principiul non-confesional. Parlamentul a respins atunci această variantă, însă înmulțirea cultelor religioase prezente în Finlanda, care ar putea solicita organizarea de ore de *Religie* în școli, precum și costurile asociate unei asemenea evoluții, readuc discuția în actualitate.

Franța

Separarea completă dintre Stat și Biserică, prevăzută în articolul 1 din Constituție și reglementată mai detaliat într-o lege adoptată în anul 1905, influențează în mod decisiv forma SR în cadrul sistemului de învățământ public francez.

După o perioadă în care Biserica a deținut controlul deplin asupra tuturor școlilor primare franceze, în martie 1882, o nouă lege prevedea înlocuirea “educației morale și religioase” cu “educația morală și civică” și eliminarea oricărei referiri la Dumnezeu în cadrul cursurilor. Aceeași lege stabilea, în același timp, și o zi liberă în timpul săptămânii, zi în care elevii să poată lua parte la orele de educație religioasă organizate de către Biserică. Așa se face că, până astăzi, elevii francezi merg la școală de luni până sâmbătă, cu excepția zilei de miercuri, când cei ce doresc pot lua parte la cursurile organizate de către cultele religioase, în afara școlii. Curriculumul școlar a rămas, însă, pentru multă vreme, închis oricărei referiri la vreo credință religioasă.

La sfârșitul anilor 1980, a fost declanșată o dezbatere națională în jurul reintroducerii în cadrul programelor școlare a unor noțiuni elementare de SR,

considerate a fi indispensabile înțelegerii de către elevii francezi a moștenirii culturale naționale. Apoi, înmulțirea, la începutul deceniului trecut, a atentatelor teroriste având la bază extremismul religios, a readus în discuție contribuția pozitivă pe care SR ar putea-o avea în consolidarea valorilor fundamentale și a ordinii sociale. Multe voci au exprimat, în acest context, convingerea că la baza fundamentalismului stă ignoranța și înțelegerea greșită a unor tradiții religioase, acesta fiind încă un argument pentru reconsiderarea poziției față de interzicerea SR în școlile publice.

Ca urmare a tuturor acestor dezbateri, deși nu s-a ajuns la introducerea unei discipline dedicate integral SR, din ce în ce mai multe elemente ce ar ține de o astfel de disciplină sunt integrate în programele analitice ale altor discipline, precum *Istoria, Literatura, Artele etc.*

Situația diferă puțin în școlile confesionale romano-catolice, unde SR poate fi introdus, dar numai cu statut opțional, în condițiile în care nici elevii și nici profesorii acestor școli nu sunt neapărat romano-catolici iar mare parte din finanțare vine tot de la Stat.

Diferența este încă și mai mare în școlile din zona Alsace-Moselle (estul țării). Atunci când s-a dat legea care prevedea scoaterea SR din școlile din Franța, această regiune se afla sub ocupație germană, făcând deci imposibilă aplicarea legii menționate. În consecință, SR funcționează și astăzi după regimul Concordatului semnat în 1801 de Napoleon Bonaparte, care n-a fost abrogat nici de anexarea germană din 1870, nici de întoarcerea celor trei departamente la Franța, în 1919. SR este în continuare obligatoriu pentru elevii din toate tipurile de școli, în ciclul primar și secundar. În organizarea SR, Statul cooperează cu Biserica Catolică, cea Protestantă și cultul Mozaic, care își alcătuiesc fiecare propriile programe analitice. Elevii pot solicita scutirea de la SR, caz în care sunt obligați să participe la un curs de *Educație Civică și Morală*.

Germania

Germania este unul dintre Statele europene în care SR are un loc bine definit în cadrul sistemului public de învățământ. Constituția țării, adoptată în 1949, menționează SR ca obiect care face parte din trunchiul comun în cadrul învățământului primar (6-10 ani) și secundar (10-19 ani), și care trebuie predat "în acord cu principiile comunităților religioase" (art. 7, alineatul 3). În consecință, responsabilitatea organizării SR în școlile publice aparține în egală măsură Statului și cultelor. Alcătuirea programei analitice și a manualelor școlare se face la nivel de Stat federal, și cade în sarcina unor comitete mixte în care sunt reprezentate autoritatea de Stat și cele bisericesti din landul respectiv.

În mod normal, curriculumul școlar prevede două ore de SR săptămânal, excepție făcând școlile private (6% din totalul elevilor), majoritatea Romano-Catolice ori Protestante, unde SR ocupă un loc chiar mai important decât în școlile de stat. SR se poate număra între disciplinele de examen la încheierea ciclului de studii secundare, existând landuri unde pînă la 30% dintre elevi fac această opțiune.

În cele mai multe dintre cele 16 State federale, SR în școlile publice este Romano-Catolic ori Protestant, dar sunt și trei State în care se predă *Religie Ortodoxă*. În ultimii ani se fac eforturi constante în direcția introducerii în școli a SR musulmane, pentru cei aprox. 500.000 de elevi aparținând acestei religii. Procesul este însă îngreunat de lipsa unei autorități reprezentative pentru minoritatea musulmană la nivel național.

La cererea părinților sau a elevilor înșiși (dacă au peste 14 ani), se poate obține o scutire de la ora de *Religie*, care este înlocuită cu o altă disciplină, precum *Filosofie aplicată*, *Etică*, *Valori și norme* etc. Aproximativ 5% dintre elevi fac uz de acest drept.

Pregătirea profesorilor de *Religie* se face în cadrul universităților de stat ori a unor colegii pedagogice, și durează între 4 și 7 ani, împărțiți într-o etapă majoritar academică și una practică. La terminarea studiilor, viitorii profesori trebuie să primească și o autorizație din partea Bisericii. Clericii pot, de asemenea, să predea

Religia în școli. Biserica Evanghelică din Germania deține și un Institut – *Comenius* - care se ocupă în mod constant cu analizarea și îmbunătățirea calității SR oferit în școlile publice.

Grecia

Legătura puternică existentă în conștiința colectivă a poporului elen, între credința ortodoxă și identitatea națională, are consecințe importante asupra locului SR în sistemul de învățământ public. Deși există dezbateri în legătură cu acest subiect, SR face parte din trunchiul comun, fiind deci disciplină obligatorie în toate școlile, la toate nivelurile de învățământ preuniversitar. Mai mult decât atât, în multe dintre școli, fiecare zi de studiu începe cu o scurtă rugăciune.

Constituția elenă, adoptată în 1975, prevede că scopul educației oferite în școlile grecești este “educarea morală, *spirituală*, cognitivă, vocațională și psihică a tuturor grecilor, dezvoltarea unei conștiințe naționale și *religioase*, precum și formarea unor cetățeni liberi și responsabili” (art. 16, alin. 2). În practică, aceste prevederi înseamnă că Statul este singurul responsabil de stabilirea programelor analitice, editarea manualelor și numirea profesorilor de *Religie*, autoritatea bisericească fiind consultată numai în privința corectitudinii dogmatice a materialelor didactice folosite.

În prezent, curriculumul școlar prevede două ore de *Religie* săptămânal, pentru toate nivelurile, cu excepția ultimului an de liceu, când se predă numai o oră. Posibilitatea obținerii unei scutiri există numai pentru elevii neortodocși, fără a exista niciun obiect alternativ. Excepție fac minoritatea catolică de pe insula Syros și cea musulmană din Tracia, care au dreptul să-și organizeze singure SR în școli, elaborând propriile programe și nominalizând profesorii fără niciun amestec din partea Statului. Celelalte minorități au dreptul să-și organizeze singure SR, cu condiția ca în clasa respectivă să existe minim 5 elevi, membri ai acelui cult, ceea ce nu se prea întâmplă în practică.

În cadrul ciclului primar, SR poate fi predat de către învățătorii care au urmat un curs de specializare în Educație religioasă. Există însă îndoieli asupra eficacității acestei prevederi, și se întrevide înlocuirea învățătorilor cu absolvenți de studii teologice universitare. La nivel gimnazial și liceal, profesorii de *Religie* sunt absolvenți ai Facultăților de Teologie din Atena și Tesalonic, care acordă în ultimii ani o importanță crescândă laturii pedagogice a instruirii studenților.

Dezbaterile asupra SR din școlile grecești vizează nu atât prezența acesteia în cadrul programei, cât mai ales abordarea care să fie folosită. În acest sens, anul școlar 2006/7 a marcat trecerea de la un caracter predominant catehetic și pur confesional către o mai mare deschidere pentru dialog interconfesional și interreligios. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei și-a exprimat, la scurt timp după aceasta, rezerva față de noua orientare a SR.

Irlanda

Marea majoritate (~95%) a școlilor irlandeze sunt confesionale, cu finanțare de la Stat, dar organizate și administrate de culte (cele mai multe de Biserica Romano-Catolică). În toate aceste școli, SR este disciplină obligatorie. În ciclul primar (6-12 ani) SR îi este alocat câte o jumătate de oră pe zi, iar în cel secundar (12-17/18 ani), două ore săptămânal. Legea prevede dreptul elevului de a fi scutit de la participarea la aceste ore, dar sunt rare cazurile când acest drept este uzitat.

Un segment restrâns (dar în creștere constantă) de școli neafiliate denominațional oferă un curs de *Etică*, lăsând părinților posibilitatea organizării SR cu statut extracurricular.

Ministerul Educației propune o programă analitică non-confesională, concentrată pe oferirea de informație despre marile religii ale lumii și răspunsurile pe care acestea le oferă problemelor fundamentale ale vieții. Școlile au însă libertatea de a urma propriile programe, cu abordare confesională, cum se și întâmplă în majoritatea cazurilor.

În ciclul primar, orele de Religie sunt predate, de obicei, de învățători, ca toate celelalte discipline. Profesorii pentru ciclul secundar sunt absolvenți ai unor programe de studii superioare, organizate în cadrul universităților de stat sau romano-catolice.

Italia

Locul deosebit pe care Biserica Romano-Catolică îl ocupă în cadrul societății italiene se face simțit și în privința statutului și popularității SR în școlile publice din peninsula. Acesta este reglementat prin Concordatul dintre Statul Italian și Vatican, semnat în 1984, precum și printr-o serie de acorduri ale Statului cu celelalte culte recunoscute legal.

Potrivit acestora, SR este disciplină opțională, organizată de către Biserica Romano-Catolică, cu finanțare de la Stat. Părinții sau elevii peste 14 ani aleg la fiecare început de an școlar dacă vor sau nu să participe la aceste ore. În jur de 90% participă. Se predau două ore pe săptămână în ciclul primar (6-11 ani) și o oră pe săptămână în cel secundar (11-19 ani). Nu există o disciplină alternativă, pentru elevii care nu participă. În școlile confesionale (~5% din nr. total, de obicei Romano-Catolice) sunt valabile aceleași reglementări, cu deosebirea că se predau două ore pe săptămână și în ciclul secundar.

Programa analitică este stabilită de Biserica Romano-Catolică, dar trebuie să fie vizată de către Stat, care se asigură că elevilor le sunt oferite și informații esențiale despre religiile necreștine. Tot Biserica este responsabilă și de alcătuirea manualelor școlare, precum și de instruirea și numirea profesorilor, care sunt angajați și plătiți de către Stat.

Culte necatolice au dreptul să organizeze SR în școli, cu condiția de a suporta ele însele costurile implicate.

Orele de Religie sunt predate, în ciclul primar, de învățători, cu condiția ca aceștia să fi urmat un curs de calificare la unul dintre Institutele de Științe Religioase

regionale. Aceleași institute organizează și cursurile de formare pentru profesorii de Religie din ciclul secundar, cursuri ce durează 5 ani. Institutele sunt organizate de Biserică, dar finanțate de către Stat. Pentru a preda în școli, absolvenții trebuie să primească și o aprobare din parte autorității bisericești locale.

Letonia

Modificările frecvente în materie de politici educaționale, într-un stat aflat încă în curs de reformă după 50 de ani de ocupație sovietică, influențează semnificativ locul SR în școlile letone.

Potrivit legislației actuale, SR are statut opțional, școlile fiind obligate să ofere această disciplină la cererea a minim 10 elevi (sau a părinților lor). În această situație, orele de Religie sunt organizate, de obicei, confesional, de către unul dintre cele 8 culte recunoscute legal. Numirea profesorilor, întocmirea programei analitice și editarea manualelor sunt în sarcina cultelor, finanțarea fiind oferită de către Stat.

Există și școli care oferă posibilitatea unei abordări non-confesionale, printr-un curs de *Istorie a religiilor* sau de *etică*, la cererea părinților ori a elevilor de peste 14 ani.

Minorităților naționale au dreptul de a-și înființa propriile școli, în cadrul cărora își pot organiza singure și SR, cu finanțare de la Stat.

Lituania

Imediat după declararea independenței, în 1990, SR a fost reintrodus în școlile lituaniene. Până astăzi, la începutul fiecărui an școlar, părinții (sau elevii de peste 14 ani) trebuie să aleagă ce tip de educație vor să urmeze: *Religie* sau *etică*. În ambele cazuri se predă o oră pe săptămână.

SR este finanțat de Stat, dar organizat confesional de către unul dintre cele nouă „culte tradiționale”, în funcție de cererile înregistrate la o anumită școală.

Programele analitice și manualele sunt elaborate de către culte și aprobate de Ministerul Educației. Profesorii sunt, de asemenea, numiți de către culte, dar angajați și salariați de către Stat.

Există și un segment restrâns de școli confesionale (1% din nr. total, de obicei Romano-Catolice), în care SR este disciplină obligatorie și subiect de examen la sfârșitul ciclului secundar (19 ani).

Profesorii de Religie sunt pregătiți în cadrul universităților de stat. Pot predă la clasele I-VIII deținătorii unei diplome de licență, iar pentru clasele IX-XII cei ce au absolvit și studiile masterale. Pentru a putea predă, profesorii trebuie să solicite anual o aprobare din partea autorității bisericesti locale.

Luxemburg

Statutul SR în școlile publice luxemburgheze este reglementat printr-un acord, semnat în 1997, între Ministerul Învățământului și Arhiepiscopia Romano-Catolică. Potrivit acestuia, SR este disciplină opțională la toate nivelurile de studiu pre-universitar, și se predă câte o oră pe săptămână. Există dreptul obținerii unei scutiri, caz în care elevul trebuie să participe la un curs de *Etică*. Aproximativ 70% dintre elevi aleg ora de Religie.

Malta

95% dintre cetățenii maltezi sunt membri ai Bisericii Romano-Catolice și peste jumătate dintre aceștia participă la slujbe în mod regulat. Statutul SR în școlile publice din această țară este reglementat prin Constituție (art. 2, alin. 2) ca făcând parte din trunchiul comun, obligatoriu la toate nivelurile de studiu preuniversitar. Există posibilitatea obținerii unei scutiri, fără a fi oferită nicio disciplină alternativă.

Organizarea SR este în responsabilitatea Bisericii, care întocmește programele analitice, editează manualele, pregătește și numește profesorii. Costurile sunt

acoperite integral de către Stat. În ciclul primar (5-11 ani), SR îi este alocată prima jumătate de oră a fiecărei zile de curs (în total, 2,5h/săpt.), în vreme ce în ciclul secundar (11-18 ani) sunt prevăzute două ore pe săptămână.

Învățătorii pot preda *Religia* în clasele primare, dacă urmează un curs de specializare în pedagogia religiei. La clasele superioare, *Religia* este predată de absolvenți de studii teologice superioare, care au urmat și un modul de pedagogie. De asemenea, în cadrul Facultății de Pedagogie a Universității Malteze funcționează o secție de *Educație religioasă*. Înainte de angajare, profesorii trebuie să obțină o aprobare din partea episcopului locului.

Olanda

Dat fiind nivelul ridicat de autonomie locală în organizarea sistemului educațional olandez, locul pe care SR îl ocupă în cadrul acestui sistem variază considerabil, chiar de la o școală la alta. Totuși, se poate vorbi despre o serie de caracteristici comune, în funcție de tipul de școală: publică sau confesională. Statul finanțează în mod egal ambele tipuri de școli.

75% dintre elevii olandezi sunt educați în școli confesionale. Caracterul confesional al acestor școli este din ce în ce mai greu de distins, iar legătura acestora cu un anumit cult este din ce în ce mai fragilă, dacă nu deja cu totul inexistentă. Totuși, unele dintre ele continuă să ofere o oră de *Religie*, organizată confesional de cultul căreia școala îi este afiliată. Mult mai multe sunt însă situațiile unde se optează pentru o abordare non-confesională, urmărindu-se o prezentare obiectivă a principalelor tradiții religioase și filosofice ale lumii. În marea majoritate a cazurilor, SR are statut opțional, putând totuși să fie și disciplină obligatorie pentru elevii care aleg anumite profiluri.

Ceilalți 25% dintre elevi merg la școli administrate de autoritățile locale. Aici, la cererea părinților, SR poate fi organizat de către culte, care trebuie să suporte și costurile implicate, școala nepunând la dispoziție decât sala de curs. De asemenea,

fiecare școală are libertatea de a oferi un curs de *Istorie a religiilor* sau o abordare seculară a fenomenului religios. În practică, însă, educația religioasă (de orice tip) este aproape absentă în acest tip de școli.

Nu există o autoritate responsabilă de alcătuirea programelor analitice, care pot fi întocmite la nivel de școală. În școlile confesionale, profesorii de *Religie* au același statut ca și colegii lor care predau oricare altă disciplină. Situația este mai delicată în cazul profesorilor din școlile de stat, care sunt plătiți de către culte, în funcție de numărul de ore predate, și care nu se bucură de drepturile prevăzute la semnarea unui contract de muncă obișnuit. În ciclul primar, orele de Religie sunt, de obicei, predate de învățători care au urmat un modul de *Științe religioase*. Pentru a preda în ciclurile superioare, profesorii trebuie să fi absolvit studii teologice universitare și un modul de pedagogie.

Polonia

În ciuda anilor grei de dictatură comunistă, precum și a unui rapid proces de secularizare ce a urmat acestora, Biserica Romano-Catolică continuă să ocupe un loc important în structura societății poloneze, ceea ce influențează considerabil și statutul SR în școlile publice din această țară.

La fiecare început de an școlar, elevii (sau părinții lor) trebuie să aleagă între o oră săptămânală de *Religie* și una de *Etică*. SR este finanțat de Stat și organizat de unul dintre cultele recunoscute legal, de obicei Biserica Romano-Catolică. Cultele minoritare (Biserica Ortodoxă, mai ales în estul țării, dar și diferitele culte protestante) pot organiza SR în școli, pentru grupuri de minim 7 elevi.

Alcătuirea programelor analitice, editarea manualelor și numirea profesorilor sunt în responsabilitatea cultelor, Statul asigurând fondurile necesare.

Profesorii sunt absolvenți de studii teologice sau membri ai personalului clerical.

Portugalia

Statutul SR în școlile publice portugheze este reglementat de prevederile Concordatului cu Vaticanul, reînnoit în 2004, și de o serie de acorduri cu celelalte culte recunoscute legal. Potrivit acestor acte, elevii din clasele V-IX pot opta pentru un curs de *Morală și religie*, care poate fi organizat de oricare dintre cultele recunoscute legal pentru grupuri de minim 10 elevi. Dată fiind structura confesională a societății portugheze, marea majoritate a acestor ore sunt predate de profesori romano-catolici, numiți de autoritatea bisericească locală și plătiți de către Stat.

Culte sunt, de asemenea, responsabile de alcătuirea programelor analitice și de întocmirea manualelor școlare, care trebuie apoi aprobate și de către Stat.

Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (1973)

Dat fiind nivelul ridicat de autonomie al celor patru mari unități teritoriale (Anglia, Țara Galilor, Scoția, Irlanda de Nord), este greu de vorbit despre o organizare unitară a SR, la nivel național. Totuși, în toate regiunile regatului, SR, sub diferite denumiri, are statut obligatoriu, la toate nivelurile de studiu, cu drept de scutire, fără oferirea unei discipline alternative. Toate costurile sunt acoperite de către Stat. Deosebiri apar când vine vorba de organizarea și conținutul disciplinei.

În școlile de stat din Anglia, Țara Galilor și Scoția (75% din nr. total) SR este, de regulă, organizat non-confesional. Programele analitice sunt întocmite de Comitete Inter-religioase constituite la nivel local și care reunesc reprezentanți ai Statului și ai cultelor reprezentate în zona respectivă. În consecință, abordarea va fi ecumenică și interreligioasă, prezentând elevilor date despre istoria, doctrina și practicile specifice tuturor cultelor reprezentate. În școlile confesionale (majoritar anglicane sau romano-catolice, și reprezentând 20% din numărul total), de asemenea finanțate de Stat, abordarea este confesională, programa analitică fiind centrată asupra cultului respectiv, dar acordând spațiu și celorlalte confesiuni și religii. În

școlile de stat, SR îi este, de obicei, alocată o oră pe săptămână, în vreme ce școlile confesionale pot suplimenta acest spațiu. De asemenea, toate școlile din cele două regiuni au obligația de a organiza, zilnic, un serviciu liturgic la care toți elevii trebuie să ia parte (se poate obține scutire de către elev).

În Irlanda de Nord, ecouri ale conflictului istoric dintre romano-catolici și protestanți se resimt încă în organizarea sistemului educativ. Până astăzi, majoritatea școlilor au caracter confesional, cele de stat fiind frecventate, în principal, de protestanți iar cele romano-catolice de membrii acestei Biserici. În ultimul deceniu, a apărut însă și o a treia categorie: așa-numitele „școli integrate”, în care studiază elevi aparținând ambelor confesiuni. Dacă școlile de stat și cele „integrate” urmează, de obicei, o abordare non-confesională, cele catolice rămân fidele programelor analitice alcătuite pe principii confesionale. Ca și în Anglia și Scoția, școlile trebuie să organizeze un serviciu liturgic zilnic, la care toți elevii au obligația să participe.

Slovacia

Cu o Constituție care face în mod direct referire la rădăcinile creștine ale națiunii, Slovacia este una dintre țările europene cu cel mai ridicat procent de credincioși practicanți (peste 30%). Statutul SR în cadrul învățământului slovac este reglementat printr-un Concordat cu Vaticanul și o serie de acorduri cu celelalte 11 culte recunoscute legal, toate semnate în 2004.

Potrivit acestora, în clasele I-XI, fiecare elev (sau părinții) trebuie să aleagă una dintre disciplinele *Religie* și *Etică*. Aproximativ 75% aleg *Religie*, disciplină predată câte o oră pe săptămână, finanțată de Stat și organizată de unul dintre cultele recunoscute legal, pentru grupuri de minim 12 elevi. Cultele întocmesc programele analitice, care trebuie apoi aprobate de Ministerul Învățământului, și editează manualele, cu sprijin financiar din partea Statului. Programele sunt, de obicei, centrate asupra cultului respectiv, dar sunt și situații în care culte minoritare, din rațiuni practice, alcătuiesc programe comune.

Există și o serie de școli confesionale (~5% din total, majoritatea romano-catolice), în care *Religia* este disciplină obligatorie, cu două ore de predare săptămânal.

Profesorii de *Religie* sunt absolvenți ai secțiilor de pedagogie din cadrul facultăților de teologie, care funcționează ca parte a universităților de stat sau romano-catolice.

Slovenia

Constituția slovenă prevede o separație absolută între Stat și culte, principiu cu consecințe notabile asupra statutului SR în școlile publice.

SR confesional este interzis prin lege în toate școlile de stat. În clasele VII-IX, elevii pot alege însă un curs de *Religie și etică*, care propune o abordare non-confesională, oferind o introducere în principalele tradiții religioase și filosofice ale lumii. Responsabilitatea organizării acestei discipline aparține în exclusivitate Statului. Din comisia care stabilește conținutul programei analitice fac parte și teologi, dar nu ca reprezentanți ai Bisericii, ci ca specialiști în domeniu. Elemente de SR sunt incluse, de asemenea, în programa analitică a altor discipline (*Istorie, Literatură, Educație civică și Morală* etc.)

Profesorii sunt absolvenți de studii superioare în teologie, sociologie, filosofie, psihologie ori studii culturale, care au urmat și un program de specializare organizat în cadrul Universității (de Stat) din Liubliana.

În școlile confesionale (majoritar romano-catolice), SR are statut de disciplină obligatorie, dar acestea reprezintă sub 1% din nr. total.

Spania

Statutul SR în școlile publice spaniole este reglementat prin noua Lege a Educației, adoptată în 2006, încă în curs de implementare, prin Concordatul cu

Vaticanul, semnat în 1974, și printr-o serie de acorduri între Stat și cultele recunoscute legal.

Astfel, atât în școlile de stat (75% din nr. total), cât și în cele private, SR este disciplină opțională, finanțată de Stat și organizată de către unul dintre cultele recunoscute legal, cu o oră de predare săptămânal. Elevii care nu participă la ora de *Religie* trebuie să urmeze un curs de *Istorie și cultură a religiilor*. În jur de 80% dintre elevi aleg disciplina *Religie*, de obicei organizată de Biserica Romano-Catolică. Cultele protestant, mozaic și musulman organizează, în total, sub 1% din orele de *Religie*.

Programele analitice sunt alcătuite de către culte și aprobate de către Stat. În general, acestea sunt centrate pe învățătura de credință a cultului respectiv, neexistând o foarte mare deschidere ecumenică ori interreligioasă.

În ciclul primar (6-12 ani), SR poate fi predat de învățător, dacă acesta a absolvit un curs de specializare. Pentru a preda la ciclurile superioare, sunt necesare studii universitare în teologie. Înaintea angajării, profesorii trebuie să obțină o aprobare din partea cultului pe care îl reprezintă, aprobare ce nu trebuie reînnoită anual, dar care poate fi retrasă cu o motivație bine întemeiată.

Suedia

Deși mai bine de trei sferturi dintre suedezi sunt de confesiune luterană, SR din această țară este organizat non-confesional, fiind în grija exclusivă a Statului.

Atât în ciclul primar (clasele I-IX), cât și în cel secundar (clasele X-XII) disciplina *Știința religiei* are statut obligatoriu pentru toți elevii din școlile publice (de Stat sau private). Nu există posibilitatea obținerii unei scutiri. Programa analitică este concentrată pe oferirea de informații obiective despre religiile lumii, evidențiind relevanța lor istorică, etică ori culturală.

Profesorii au același statut ca și colegii lor care predau alte discipline. Instruirea lor se face în cadrul universităților de Stat și durează între 3 și 5 ani, în funcție de nivelul la care vor să predea.

Școlile private confesionale (romano-catolice sau musulmane) finanțate de către Stat reprezintă un segment în continuă creștere. Deși trebuie să respecte aceleași curriculumuri și programe analitice ca și școlile de Stat, acestea își pot manifesta caracterul confesional printr-o serie de activități extracurriculare, ceea ce le face atractive pentru părinții preocupați mai mult de cultivarea identității culturale și religioase a copiilor lor.

Ungaria

Statutul pe care SR îl are astăzi în cadrul sistemului de învățământ ungar poate fi cel mai bine înțeles în lumina evoluției din timpul celor cinci decenii de dictatură comunistă din această țară. În toată această perioadă, SR nu a fost niciodată complet interzis, ci transformat în disciplină extracurriculară, marginalizat și lăsat în grija exclusivă a cultelor.

Noua Lege a Educației Publice (1993) nu a schimbat considerabil situația. În consecință, până astăzi, SR este disciplină opțională, care este predată în școli, dar înainte sau după orele de curs. Pe de altă parte, Statul oferă acum finanțare pentru plata profesorilor, care sunt însă angajați de către culte. Tot cultele sunt responsabile de alcătuirea programelor analitice, editarea manualelor sau instruirea profesorilor. Toate cultele recunoscute legal au dreptul de a organiza SR în școli, dar, în practică, cele patru „culte istorice” (Romano-Catolic, Reformat, Luteran, Mozaic) organizează marea majoritate a orelor. Abordarea este, așadar, confesională.

Alta este situația în școlile confesionale (majoritatea romano-catolice), al căror număr este astăzi în creștere. SR este aici disciplină obligatorie, cu două ore de predare săptămânal, spre deosebire de o singură oră în școlile de Stat.

Profesorii de Religie sunt pregătiți în cadrul unor secții didactice ale facultăților de teologie, în universitățile de Stat. Personalul clerical poate, de asemenea, preda această disciplină în școli.

Bibliografie selectivă

Cărți:

1. Afdal Geir, *Researching Religious Education as Social Practice. Religious Diversity and Education in Europe*, Münster/New York/München/Berlin: Waxmann, 2010.
2. Alberts Wanda, *Integrative religious education in Europe: a study-of-religions approach*. Religion and Reason 47, Göttingen: Hubert & Co., 2007.
3. Borne Dominique și Willaime Jean-Paul, *Enseigner les faits religieux : quels enjeux?.* Débats d'école 1, Paris: Armand Colin, 2007.
4. Consiliul Europei (editor), *The Religious Dimension of Intercultural Education*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2005.
5. Consiliul Europei (editor), *Living together. Combining diversity and freedom in 21st century Europe. Report of the Group of Eminent Persons of the Council of Europe*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011.
6. Doe Norman, *Law and Religion in Europe. A Comparative Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2011.
7. Jackson Robert, Siebren Miedema, Weisse Wolfram și Willaime Jean-Paul (editori), *Religion and Education in Europe. Developments, Contexts and Debates, Religious Diversity and Education in Europe 3*, Münster/New York/München/Berlin: Waxmann, 2007.
8. Keast John (editor), *Religious diversity and intercultural education: a reference book for schools*, Strasbourg: Consiliul Europei, 2007.
9. Kieran Patricia și Hession Anne (editori), *Exploring Religious Education: Catholic Religious Education in an Intercultural Europe*, Dublin: Veritas, 2008.
10. Kuyk Elza, Jensen Roger, Lankshear David, Löh Manna Elisabeth și Schreiner Peter (editori), *Religious Education in Europe. Situation and current trends in schools*, Oslo: IKO & The Intereuropean Commission on Church and School, 2007.
11. Lähnemann Johannes și Schreiner Peter (editori), *Interreligious and Values Education in Europe. Map and Handbook*, Ediția a 3-a. Münster: Comenius-Institut, 2009.
12. Meijer Wilna A. J., Siebren Miedema, Van der Velde Lanser și Aaltje Martje (editori), *Religious education in a world of religious diversity*. Religious Diversity and Education in Europe 12, Münster/New York/München/Berlin: Waxmann, 2009.
13. Miedema Siebren (editor), *Religious Education as Encounter. A Tribute to John M. Hull*, Religious Diversity and Education in Europe 14, Münster/New York/München/Berlin: Waxmann, 2009.

14. OSCE - Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (editor), *Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools*, Varşovia: ODIHR, 2007.
15. Osewska Elzbieta și Stala Josef (editori), *Religious Education/Catechesis in the Family. A European Perspective*, Varşovia: The Publishing Company of the University of Cardinal Stefan Wyszyński, 2010.
16. Pépin Luce, *Teaching about Religions in European School Systems. Policy issues and trends - NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe*, Londra: Alliance Publishing Trust, 2009.
17. Robbers Gerhard (editor), *State and Church in the European Union*, Baden-Baden: Nomos, 2005.
18. Schreiner Peter, Kraft Friedhelm și Wright Andrew (editori), *Good Practice in Religious Education in Europe. Examples and Perspectives of Primary Schools*, Münster: Lit, 2007.
19. Willaime Jean-Paul și Séverine Mathieu (editori), *Des maîtres et des dieux - Ecoles et religions en Europe*, Paris: Belin, 2005.

Resurse on-line:

1. www.mmiweb.org.uk/eftre - Forumul European al profesorilor de Religie.
2. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php - Comisia Europeană - Rapoarte asupra sistemelor și politicilor educaționale din Europa.
3. <http://www.euresisnet.eu> - Rapoarte asupra relației Stat-culte în țările europene.